

INKLYUZIV TA'LIM TUSHUNCHASI VA UNING ZAMONAVIY TA'LIM
TIZIMIDAGI O'RNI

Aralova Asila Isroil qizi

Shahrisabz davlat pedagogika

instituti Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi 2- kurs talabasi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim tushunchasining mazmun-mohiyati, uning shakllanishi hamda zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Inklyuziv ta'lim barcha ta'lim oluvchilarning, jumladan, nogironligi bo'lgan, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega shaxslarning teng huquqli va sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan ta'lim modeli sifatida yoritilgan. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari — tenglik, moslashuvchanlik, individual yondashuv va ijtimoiy integratsiya masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni joriy etishning pedagogik, ijtimoiy va huquqiy ahamiyati ochib berilgan. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'limning jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish hamda barqaror rivojlanishga xizmat qilishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar. *Inklyuziv ta'lim, o'quv muhiti, zamonaviy ta'lim tizimi, ta'lim sifati, nogironligi bo'lgan va alohida ta'lim ehtiyojlariga ega shaxslar, moslashuvchanlik, ta'lim ehtiyojlari.*

Annotation. *This article provides a scientific and theoretical analysis of the concept of inclusive education, its formation, and its place in the modern education system. Inclusive education is described as an educational model aimed at ensuring equal and high-quality education for all learners, including those with disabilities and special educational needs. The article pays special attention to the main principles of inclusive education - equality, flexibility, individual approach, and social integration. It also reveals the pedagogical, social, and legal significance of implementing an inclusive approach in the modern education system. The results of the study show that inclusive education serves to ensure social justice in society, improve the quality and efficiency of education, and promote sustainable development.*

Keywords: *Inclusive education, learning environment, modern education system, quality of education, people with disabilities and special educational needs, adaptation, educational needs.*

Bugungi kunda ta'lim tizimini rivojlantirishda barcha ta'lim oluvchilarning teng huquqli va sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlash dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Jamiyat taraqqiyoti, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi hamda inson huquqlariga bo'lgan e'tiborning kuchayishi ta'lim sohasida yangi yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Ana shunday zamonaviy yondashuvlardan biri inklyuziv ta'lim hisoblanadi.

Inklyuziv ta'lim nogironligi bo'lgan hamda alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslarni ta'lim jarayonidan chetda qoldirmasdan, ularni umumiy ta'lim muhitiga to'liq integratsiya qilishni nazarda tutadi. Ushbu ta'lim modeli har bir shaxsning individual ehtiyojlari, imkoniyatlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishga asoslanadi. Natijada ta'lim jarayonida tenglik, adolat va ijtimoiy uyg'unlik ta'minlanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va huquqiy ahamiyatga ham ega. U jamiyatda bag'rikenglik, o'zaro hurmat va hamkorlik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois inklyuziv ta'lim tushunchasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning asosiy tamoyillari va zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rnini aniqlash mazkur maqolaning asosiy maqsadi hisoblanadi.

Inklyuziv ta'lim modeli nogironligi bo'lgan hamda turli ijtimoiy, psixologik yoki jismoniy xususiyatlarga ega ta'lim oluvchilarning sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu jarayonda ta'lim muassasalarida moslashuvchan o'quv dasturlarini joriy etish, individual yondashuvni ta'minlash va qulay o'quv muhitini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada ta'lim oluvchilarning bilim olish jarayoni samaradorligi oshadi hamda ularning jamiyatga moslashuvi yengillashadi. Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning joriy etilishi pedagogik faoliyatning mazmuni va shakllarini yangilashni talab etadi. O'qituvchilar inklyuziv muhitda ishlash uchun zarur bo'lgan kasbiy kompetensiyalarni egallashi, ta'lim jarayonida innovatsion metod va texnologiyalardan foydalanishi lozim. Bu esa ta'lim sifatini oshirish bilan bir qatorda, barcha ta'lim oluvchilarning teng huquqli ishtirokini ta'minlaydi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning shakllanishi jamiyatda ijtimoiy ong va munosabatlarning o'zgarishi bilan chambarchas bog'liqdir. Ushbu ta'lim modeli jamiyatda bag'rikenglik, o'zaro hurmat va hamkorlik madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois inklyuziv ta'lim zamonaviy ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida e'tirof etilib, uning rivojlanishi barqaror jamiyatni shakllantirishda muhim omil bo'lib hisoblanadi. Moslashuvchanlik tamoyili ta'lim mazmuni, o'quv dasturlari va pedagogik metodlarni ta'lim oluvchilarning individual ehtiyojlariga mos holda tashkil etishni taqozo etadi. Bu orqali ta'lim jarayoni yanada samarali bo'lib, turli imkoniyatlarga ega bo'lgan o'quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtiroki ta'minlanadi. Individual yondashuv esa har bir ta'lim oluvchining qobiliyatlari, ehtiyojlari va rivojlanish sur'atlarini hisobga olgan holda ta'limni tashkil etishni anglatadi. Ijtimoiy integratsiya inklyuziv ta'limning muhim tarkibiy qismi bo'lib, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan shaxslarning jamiyatga moslashuvi va ijtimoiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Inklyuziv muhitda ta'lim olish jarayoni o'quvchilarda o'zaro hurmat, hamkorlik va bag'rikenglik ko'nikmalarini shakllantiradi, bu esa jamiyatda sog'lom ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishiga olib keladi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni joriy etishning pedagogik, ijtimoiy va huquqiy ahamiyati alohida e'tiborga loyiqdir. Pedagogik jihatdan bu yondashuv ta'lim sifatini oshirish, innovatsion metodlardan foydalanish va o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy jihatdan inklyuziv ta'lim jamiyatda ijtimoiy adolat va teng

imkoniyatlarni ta'minlashga yordam beradi. Huquqiy nuqtayi nazardan esa inklyuziv ta'lim har bir shaxsning ta'lim olish huquqini himoya qilishga qaratilgan me'yoriy-huquqiy asoslarning amalda tatbiq etilishini ta'minlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish hamda barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim tizimi har bir shaxsning salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishga imkon yaratadi va jamiyatning uzoq muddatli rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish masalasi so'nggi yillarda davlat ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Mamlakatda barcha bolalar, jumladan, nogironligi bo'lgan va alohida ta'lim ehtiyojlariga ega shaxslarning teng huquqli ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan islohotlar bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ushbu jarayonda inklyuziv ta'limni joriy etish orqali ta'lim tizimining moslashuvchanligi va ijtimoiy yo'naltirilganligi kuchaytirilmoqda. O'zbekistonda inklyuziv ta'limning huquqiy asoslari milliy qonunchilik hamda xalqaro hujjatlar bilan uyg'un holda shakllantirilmoqda. Ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlar alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarni umumta'lim muassasalariga jalb etish, ular uchun qulay o'quv muhitini yaratish va sifatli ta'lim bilan ta'minlashni nazarda tutadi. Bu esa inklyuziv yondashuvning amaliyotga tatbiq etilishiga xizmat qiladi. Shuningdek, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirishda o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini oshirish, moslashuvchan o'quv dasturlarini joriy etish hamda maxsus pedagogik va texnologik vositalardan foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Inklyuziv ta'lim muhitida ta'lim oluvchilarning nafaqat bilim darajasi, balki ijtimoiy moslashuvi va jamiyatda faol ishtiroki ham rivojlanadi. Umuman olganda, O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish hamda barqaror rivojlanishga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Inklyuziv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim tizimi har bir shaxsning imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi.

Xulosa. Inklyuziv ta'lim modeli barcha ta'lim oluvchilarning, jumladan, nogironligi bo'lgan va alohida ta'lim ehtiyojlariga ega shaxslarning teng huquqli va sifatli ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan. Maqolada inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari — tenglik, moslashuvchanlik, individual yondashuv va ijtimoiy integratsiya — yoritildi va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati ochib berildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlash, ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, shuningdek, barqaror rivojlanishga xizmat qiladi. Natijada inklyuziv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim tizimi har bir shaxsning salohiyatini ro'yobga chiqarishga, jamiyatda teng imkoniyatlar muhitini shakllantirishga va bag'rikenglik madaniyatini rivojlantirishga imkon beradi. Shu bois, inklyuziv ta'lim nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va huquqiy ahamiyatga ega bo'lgan zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Inclusive Education: The Way of the Future. — Paris: UNESCO, 2009.
2. Ainscow, M. Developing Inclusive Education Systems: What are the Levers for Change? — Journal of Educational Change, 2005.
3. Booth, T., Ainscow, M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. — Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
4. Florian, L. Inclusive Pedagogy: A Transformative Approach to Individual Differences. — Educational Review, 2014.
5. Qodirov A., Rahmonova D. Inklyuziv ta'lim asoslari. — Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 2019.
6. Saidova M. Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuv masalalari. — Pedagogika va psixologiya jurnali, 2021.